

*Таранатов М. Н.,
старший преподаватель кафедры теории и практики перевода
Мариупольского государственного университета*

*Панова Я. Е.,
ассистент кафедры теории и практики перевода
Мариупольского государственного университета*

НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ИСЧИСЛЯЕМЫХ И НЕИСЧИСЛЯЕМЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. В статье рассмотрена категория исчисляемости английских существительных в свете когнитивной лингвистики. Особое внимание уделено описанию когнитивных операций, предложенных в когнитивной грамматике Р. Лэнкера. Приведены примеры, иллюстрирующие числовое поведение существительных.

Ключевые слова: когнитивные операции, когнитивная грамматика, исчисляемое существительное, неисчисляемое существительное.

Постановка проблемы. Исследования языка с точки зрения когнитивной лингвистики за последние годы заставили взглянуть на многие проблемы в языке иначе, а так же дали ответы на вопросы, оставшиеся на протяжении многих лет без ответа. В этой работе попытаемся подойти еще к одной проблеме, которой, на наш взгляд, до сих пор уделялось мало внимания, а именно – проблеме исчисляемых и неисчисляемых существительных.

Анализ последних исследований и публикаций. Понятие исчисляемых и неисчисляемых существительных существует и в русском, и в английском языках. Теоретической базой для написания статьи послужили работы Р. Лэнкера, В. Эванс, М. Грин, С.А. Жаботинской, Е.С. Кубряковой.

Цель статьи – выявление когнитивных принципов, определяющих лексико-грамматические характеристики рассматриваемых единиц.

Изложение основного материала. Нашей непосредственной задачей является рассмотрение таких групп существительных:

1. Существительные, принимающие разные значения, когда они употребляются в качестве исчисляемых, и когда – в качестве неисчисляемых.

Bolivia is one of the world's largest producers of tin. (= металл).

The cupboard was full of tins. (= консервы).

Другие примеры: accommodation, competition, glass, grammar, iron, jam, lace, paper, property, room, sight, speech, time, work etc.

2. Существительные, которые обычно употребляются как неисчисляемые, могут употребляться как исчисляемые, но только в единственном числе: education, importance, knowledge, resistance, traffic etc.

She has an extensive knowledge of property prices in this area.

The decision to build the bridge later took on an unexpected strategic importance.

3. Существительные, которые могут употребляться как исчисляемые, но только во множественном числе.

Sue is claiming damages (= money paid as compensation) for the injuries caused.

Вот такие «аномальные» существительные (1, 2, 3) и являются объектом нашего внимания. До сих пор при изучении этого вопроса такие существительные предлагалось просто «заучить», но, тем не менее, никто не видел полного списка этих слов, да и если бы он и был, все равно этот вариант выглядит достаточно сомнительно. В своей работе беремся доказать, что в этой ситуации различия между исчисляемыми и неисчисляемыми существительными являются не морфологическими, как традиционно считалось, а дискурсивными. Здесь следует обратиться за помощью к когнитивной лингвистике.

Для понимания идеи организации интересующих нас существительных в некую систему и подчинения неким правилам необходимо обратиться к таким понятиям в когнитивной лингвистике, как «профиль – база», «концепт – домен» и «фигура – фон».

Профиль – база (profile – base). Согласно Р. Лэнкеру [7, с. 134], представление о знании может быть описано терминем «организация профиль – база» (profile – base organisation). Под **профилем** лингвистической единицы подразумевается та часть ее семантической структуры, на которой слово фокусирует внимание, эта часть явно упомянута. А аспектом семантической структуры, который не находится в центре внимания, но необходим для понимания профиля, является **база**.

Возьмем, например, слово hunter (охотник) – участник процесса, но для понимания этого слова необходимо отдавать себе отчет, в чем же заключается сам «процесс», т. е. «охота» hunting. Следовательно, hunter является профилем относительно hunting – базы. Поэтому, профиль – это объект или отношения, созданные словом, а база – составляющая матрицы домена, необходимая для понимания профиля.

Ниже рассмотрим, как эти знания могут помочь нам в решении вопроса систематизации исчисляемых и неисчисляемых существительных.

Концепт – домен. Концептуальный домен – это основа знаний в пределах нашей концептуальной системы, которая содержит и организует схожие идеи и опыт.

Лексический концепт – это значение, представленное лексической формой или словом, т. е. его смыслом.

Рассмотрим несколько примеров, предложенных в книге “Evans and Green” [6, с. 78]:

a. Christmas is fast approaching.

b. The number of shares we own has gone up.

c. Those two have a very close friendship.

Ети приклади стосуються до абстрактних концептуальних доменів часу (*conceptual domains of TIME*) (а), кількості (QUANTITY) (б) і прив'язаності (AFFECTION) (в).

Наприклад, концептуальний домен часу міг би відноситися до цілому ряду темпоральних концептів (*temporal concepts*), включаючи *Christmas*, який є темпоральним подією (*temporal event*). Примітно, що в кожному з наведених прикладів більш абстрактні концепти (*the more abstract concepts*) *Christmas*, *number (of shares)* і *friendship* розуміються в умовах концептуальних доменів, що стосуються до конкретного фізичного досвіду. Наприклад, *Christmas* концептуалізується терміном домену *фізичне рухання*, що очевидно з використання слова *approaching* в (а). Хоча не можна буквально сказати, що *Christmas* (і інші темпоральні концепти) відчувають рухання. Так же поняття *number of shares* концептуалізується терміном *вертикальне підняття* (VERTICAL ELEVATION), що стає очевидним з фрази *gone up* в (б). І, нарешті, *friendship* концептуалізується терміном *фізична близькість* (PHYSICAL PROXIMITY) в (в), що очевидно з використання слова *close*.

І, нарешті, перейдемо до таких понять, як «фігура і фон» (*figure – ground*).

Фігура – це об'єкт, який, крім усього іншого, має домінуючу форму, можливо, завдяки певній контурній або кольоровій окрасці. Фігура – це те, що виділяється на фоні. Приведемо так же деякі ознаки, властиві одній і другій. Фігура має неопределенні просторові властивості; більш рухома; менше; геометрично простіше; більш залежна. В той час як фон має протилежні ознаки: є об'єктом, на який посилаються; має більш постійне місце розташування; є більшою фігурою; геометрично складніше; менш залежним. Самі ці поняття «фігура – фон» і їх ознаки допоможуть нам поглянути з іншого боку на проблему чисельних/нечисельних іменників. У кожного подібного іменника є цілий ряд значень, в одних з яких воно може виступати як чисельне, в інших – як нечисельне. Якщо подивитися на ці значення з точки зору когнітивної лінгвістики і визначити, які з них можна віднести до фігури, а які до фону, то можна прослідкувати закономірність, що концепти, що стосуються до фігури, будуть чисельними, а концепти, що стосуються до фону – нечисельними. Крім того, подібну закономірність ми можемо прослідкувати не тільки відносно головного значення слова «світ», але і в самих реченнях з цим іменником. Частіше за все його місце в реченні так же є фоном для нечисельних іменників і фігурою для чисельних.

Розглянемо це на прикладі іменника *light*.

В словниках *Lingvo*, *Collins* і *Concise Oxford English Dictionary* ми взяли деякі значення цього іменника і розділили їх на 2 групи: чисельні і нечисельні. Розглянемо і проаналізуємо такі приклади, в кожному з яких слово *light* несе різну семантичну навантаження.

1. He did it according to his *lights*.
2. Can you give me a *light*, please?
3. Nick decided to act according to his *lights*.
4. He was one of the leading *lights* of our age.
5. His pictures as a rule have more high *lights* than shades.
6. We were momentarily blinded by the *light* of the sun.
7. After long meditation the *light* has dawned upon him.

8. The *light* died out of her eyes.
9. Much new evidence has come to *light*.
10. I had never looked upon the matters in that *light*.

I. Чисельні

1. Видіння, точка зору.

He did it according to his lights. – Він зробив це згідно з своїми переконаннями.

Це значення передбачає можливість використання чисельного числа, т. к. точок зору, переконань може бути багато, їх можна порахувати. А з точки зору когнітивної лінгвістики, якщо ми проаналізуємо стосунки фігура – фон відносно основного значення «світ», варіант 4 буде фігурою.

2. Огонь, полум'я.

Can you give me a light, please? – Огня не знайдеться?

«Огонь» тут буде фігурою, так як є менш і менш значимим порівняно зі світлом. Через цю «незначущість» значення слово набуває характеру чисельного.

3. Здатності, ментальні сили людини, знання, розуміння.

Nick decided to act according to his lights. – Нік вирішив діяти відповідно до своїх здатностей.

Light в значенні сили, здатності. В цьому значенні може використовуватися тільки в чисельному числі, інакше втрачає сенс.

4. Людина, що вважається авторитетом, «світлом», який є прикладом для інших; знаменитість.

He was one of the leading lights of our age. – Він був одним з видатних осіб нашої епохи.

Іменник є фігурою відносно головного значення і відносно інших членів речення. *Of our age* буде фоном, а *lights* фігурою на цьому фоні.

5. Освітлена, найбільш яскрава частина картини (світ як протиставлення тіні); колір.

His pictures as a rule have more high lights than shades. – Його картини, як правило, мають більше яскравих кольорів, ніж тіні.

В реченні фоном є *pictures*, а цікаве нас *lights* є фігурою.

Наступна група іменників стосується до категорії нечисельних. Наша задача тут довести, що слово *light* є фоном. Ітак, розглянемо значення і приклади.

II. Нечисельні

6. Світлове випромінювання в процесі дня.

We were momentarily blinded by the light of the sun. – Ми тут же були осліплені сонячним світлом.

Light of the sun – фон, як і в усіх наступних прикладах.

7. Озарення, раптово прийшла в голову «світла» думка.

After long meditation the light has dawned upon him. – Після довгого роздумування до нього прийшло озарення.

8. Виразження світла, живості в обличчя людини.

The light died out of her eyes. – Світ (оживленість) угасав у її очах.

9. Факт або відкриття, пояснює що-небудь.

Much new evidence has come to light. – Виявилось багато нових фактів.

10. Погляд на деякі речі, бачення їх.

I had never looked upon the matters in that light. – Я ніколи не розглядав обставини в цьому світлі.

В примерах 1–5 существительное *light* является неисчисляемым, что мы и доказали при помощи когнитивных понятий «фигура – фон». Во всех этих примерах *light* являлось фигурой.

А в примерах 6–10 то же существительное является неисчисляемым, а с точки зрения когнитивной лингвистики – фоном.

Выводы. Исходя из вышеуказанного, можем сделать вывод, что существительные, которые имеют разные значения, будут исчисляемыми и неисчисляемыми, будут исчисляемыми, если они являются фигурой, и неисчисляемыми, если являются фоном. Точно таким же образом можно систематизировать существительные, используя вышерассмотренные понятия «профиль – база» и «концепт – домен», вывод будет мало отличаться от того, что сделали мы, используя понятия «фигура – фон».

В статье выдвигается гипотеза о том, что различия между исчисляемыми и неисчисляемыми существительными не являются исключительно морфологическими, как принято традиционно считать. На самом деле эта проблема является дискурсной, в рамках одной только морфологии она не решается. Поэтому, чтобы действительно понять, что есть исчисляемые и неисчисляемые существительные, необходим дискурсивный подход. Эта работа может быть актуальной для таких дисциплин, как теоретическая грамматика, теория и практика перевода, практическая грамматика и т. д.

Литература:

1. Бубенникова О.А. О языковой ситуации в современной Англии / О.А. Бубенникова // Германистика в России. Традиции и перспективы : матер. науч.-метод. семин. – Новосибирск, 2004. – С. 7–10.
2. Жаботинська С.А. Методика викладання іноземних мов / С.А. Жаботинська // Вісник Харківського національного університету ім.

В.Н.Каразіна. Серія «Романо-германська філологія». – 2009. – Вип. 58. – № 848. – С. 3–10.

3. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных / С.А. Жаботинская. – М. : ИЯ РАН, 1992. – 216 с.
4. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S. Hornby. – Oxford : Oxford University Press, 1982. – 918 p.
6. Evans V. Cognitive Linguistics. An Introduction / V. Evans, M. Green. – Edinburgh : Edinburgh University Press Ltd, 2006. – 830 p.
7. Langacker R. Cognitive Grammar: Basic Introduction / R. Langacker. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 562 p.
8. Lingvo Dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://lingvo.ru/>.

Тарапатов М. М., Панова Я. Є. Новий погляд на проблему злічувальних і незлічувальних іменників в англійській мові

Анотація. У статті розглянуто категорію злічувальності англійських іменників з позиції когнітивної лінгвістики. Особливу увагу приділено опису когнітивних операцій, запропонованих у граматиці Р. Ленекера. Наведено приклади, що ілюструють числову поведінку іменників.

Ключові слова: когнітивні операції, когнітивна граматики, злічувальний іменник, незлічувальний іменник.

Tarapatov M., Panova Y. New approach to the problem of countable and uncountable nouns in the English language

Summary. The article considers the category of English nouns' countability in the highlight of cognitive linguistics. Special attention is paid to description of cognitive operations proposed in R. Langaker's cognitive grammar. Examples illustrating numerical behavior of nouns are provided.

Key words: countability, cognitive grammar, cognitive, count-noun, mass-noun.